

הצהרת בלפור:

רקע:

"הצהרת בלפור" היא הודעה רשמית של ממשלת בריטניה, אשר ניתנה לתנועה הציונית בתאריך 2.11.1917. ההצהרה היא חלק ממכתב ששלח הלורד בלפור (שר החוץ של בריטניה) לברון רוטשילד, אשר התבקש להעביר את תוכנה לידיעת התנועה הציונית.

ההצהרה ניתנה לאחר פעילות ממושכת של המנהיג הציוני חיים ויצמן ושל מנהיגים נוספים, אשר נמשכה שלוש שנים.

ויצמן שם לו למטרה להשיג מממשלת בריטניה הודעה רשמית על תמיכה בהגשמת הרעיון הציוני בא"י, וזאת לאחר שניבא כי האימפריה העות'מאנית, תתמוטט ובריטניה תתפוס את מקומה. לשם כך נפגש ויצמן עם מנהיגים בריטיים אוהדי הציונית, הלורד בלפור- שר החוץ והרברט סמואל- שר יהודי בממשלת בריטניה. בשם התנועה הציונית הציג ויצמן בפני הבריטים שתיים עשרה טיוטות של ההצהרה המבוקשת, עד אשר פורסמה ההצהרה הסופית ע"י הבריטים.

משרד החוץ, 2 בנובמבר 1917

לורד רוטשילד היקר,

לעונג רב לי להעביר לידיך להלן, בשמה של ממשלת הוד מלכותו, את הצהרת ההזדהות עם השאיפות היהודיות הציוניות כפי שהוגשה לקבינט ואושרה על ידו:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא יעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת".

אודה לך אם תביא את ההצהרה לידיעת ההסתדרות הציונית.

בכבוד רב,

ארתור ג'יימס בלפור"

תוכן ההצהרה:

ממשלת בריטניה רואה בעין יפה (=מסכימה; תומכת?) את הקמתו של בית לאומי יהודי בא"י ותעזור להשיג זאת. כאשר מוצבים שני תנאים למימוש ההצהרה:

1. הקמת הבית הלאומי יהודי לא יפגע בזכויות האזרחיות והדתיות של התושבים הלא יהודים בא"י.

2. הקמת הבית הלאומי היהודי לא תפגע בזכויות היהודים שלא רוצים לעלות לא"י, כך שיוכלו להמשיך את חייהם בגולה.

הקשיים במתן ההצהרה ובניסוחה:

1. חלק מהשרים הבריטיים לא האמינו ברעיון הציוני ולא העריכו את תרומת היהודים למאמץ המלחמתי הבריטי ולכן התנגדו למתן ההצהרה זו ליהודים.
  2. משרד החוץ הבריטי חשש מתגובות קיצוניות מצד הערבים למתן א"י ליהודים לצורך בהקמת בית לאומי יהודי, בייחוד על רקע נסיגתה של בריטניה מהתחייבויותיה באגרות חוסיין מקמהון.
  3. יהודים בריטיים אנטי ציוניים, שחששו כי יאבדו את מעמדם וזכויותיהם בבריטניה ויידרשו לעזוב אותה ולהגר לא"י, הפעילו לחצים על הממשל, שלא להעניק את ההתחייבות. בריטניה פתרה קושי זה, לאחר שהבטיחה את המשך זכויותיהם כתנאי להצהרה.
  4. **מוגבלות ההצהרה:** נוסחה של ההצהרה היה **מעורפל** וכללי מדי, שניתן היה לפרש באופן שונה ע"י כל אחד מהצדדים, כך ששימש כפתח להתנערות בריטניה מהתחייבויותיה.
- היהודים פירשו את המונח "בית לאומי" כמדינה יהודית, בעוד שבריטניה, תוכל לסייג כוונתה למעין שלטון עצמי בחסות בריטית.
  - כך גם לגבי השימוש במונח "בא"י", היהודים פירשו זאת כקבלת כל ארץ ישראל, בעוד שבריטניה התייחסה למושג זה, במובן מצומצם יותר ונתנה ליהודים רק לחלק כלשהו מא"י.
  - כמו כן, לא היה ברור למה מתכוונת בריטניה כשציינה כי יש להבטיח את זכויות הערבים וזכויות היהודים בגולה- על אילו זכויות מדובר וכיצד יוכלו היהודים בא"י להבטיחן?

המניעים (האינטרסים) הבריטיים למתן ההצהרה:

1. **ניסיון בריטי להתחמק מן ההתחייבויות הקודמות ולהבטיח את שליטתם על א"י:**
במסגרת פעולות בריטניה לגבש בריתות, שסייעו בידיה לנצח את האימפ' העות'מאנית, יזמה בריטניה את "אגרות חוסיין-מקמהון" ואת חתימת הסכמי "סייקס-פיקו".
- **אגרות חוסיין- מקמהון:** חלופת מכתבים, שבהם הובטח לערבים באיזור ירדן, כי בתמורה למרידה בטורקים, פעולה שתחליש אותם מבית ותקל על לחימת בריטניה בגבולות א"י, יקבל הערבים את האפשרות להקים ממלכה ערבית בין הים התיכון ובין המפרץ הפרסי.
- **הסכמי "סייקס-פיקו":** הסכם בין בריטניה וצרפת, ולפיו הן תחלקנה בין שתיהן את שטחי האימפ' העות'מאנית, לאחר שיצליחו להביסה. ע"פ ההסכם, חלוקת השטח, תהיה מא"י, כאשר בריטניה תקבל את החלק שמאיזור חיפה ודרומה ואילו צרפת, תקבל את השטח מאיזור חיפה וצפונה.

בשני הסכמים אלו הייתה אמורה בריטניה לאבד את אחיזתה ושליטתה על א"י ולכן, החליטה להפר את התחייבויותיה הקודמות, בתירוץ, כי בכוונתה לעזור ולתמוך ביהודים להקים בית לאומי יהודי בא"י. בריטניה האמינה כי בית לאומי היהודי בא"י, יעצור את כוונות ההתפשטות של צרפת באיזור וכי היהודים יהיו בעלי ברית נאמנים יותר, מאשר הערבים, בהמשך שלטונה של בריטניה על א"י.

2. רצון לרתום את דעת הקהל היהודית ברוסיה ובארה"ב, כאמצעי לחץ במלחמה לצד בריטניה:

בריטניה האמינה כי ליהודים יש השפעה גדולה בארה"ב והאמינו, כי אם יהיה ליהודים אינטרס בנצחונה של בריטניה, הם יפעילו את השפעתם על הממשל האמריקני ויעודדו אותו לחבור אל בריטניה במלחמה. גם ליהודי רוסיה ייחסה בריטניה השפעה רבה. היא האמינה, כי לחץ היהודים ברוסיה, על השלטון הקומוניסטי, שבו תמכו והשתתפו יהודים רבים, יצליח למנוע את פרישתה של רוסיה מהמלחמה ולהשאירה לצד מדינות ההסכמה.

3. השמועות על כוונות גרמניה לפרסם הצהרה התומכת ברעיון הציוני:

בריטניה חששה, שגרמניה תיתן הצהרה משלה ליהודים, בה תתמוך בכוונת היהודים להקים מדינה יהודית בארץ ישראל, מה שיביא לתמיכת היהודים בה. הצהרת בלפור נועדה להקדים את גרמניה ולהבטיח את המשך תמיכת היהודים בבריטניה.

חשיבות ומשמעות ההצהרה:

- 1.** הגשמת השאיפה המרכזית של התנועה הציונית: לראשונה, מעצמה בינלאומי מפרסמת את תמיכתה והכרתה בקשר שבין עם ישראל לא"י ואת רצונה לסייע בהקמת הבית הלאומי. ההצהרה תעוגן, בהמשך, גם בכתב המנדט, ותהפוך להתחייבות בינלאומית רחבה לעם היהודי.
- 2.** לראשונה הוכרה התנועה הציונית כגוף מייצג של היהודים, לאור המגעים שניהלה ההסתדרות הציונית עם הממשלה הבריטית על נוסח ההצהרה ולאור בקשתו של בלפור מרוטשילד, שיעדכן את התנועה הציונית בתוכן ההצהרה.
- 3.** ההצהרה איחדה את יהודי העולם ונתנה להם סיבה חדשה לעלות לא"י ולהקים בה את הבית הלאומי היהודי.
- 4.** הרעת היחסים בין היהודים והערבים: בעקבות ההצהרה ועל רקע הניסיונות לממשה, הורעו היחסים בין היהודים והערבים והתעורר מאבק אלים של הערבים בניסיון למנוע את מימוש ההצהרה.

יחס קבוצות האוכלוסייה השונות למתן ההצהרה:

- **יהודים-ציונים:** שמחו על הצלחת התנועה הציונית להשיג הכרה בינלאומי בשאיפות הלאומיות היהודיות ע"י מעצמה חשובה כמו בריטניה והאמינו שתוך פרק זמן קצר, תושג העצמאות היהודית. חלקם אף הגבירו את תמיכתם בבריטים והתגייסו לגדודים העבריים, שנלחמו לצד הבריטים.
- **יהודים משתלבים (לא-ציוניים):** חששו מפגיעה במעמדם בעקבות פרסום ההצהרה. הם חששו כי ההצהרה תעודד את האנטישמיים בארצות השונות, לדרוש את גירושם לא"י, מה שיגרום לפגיעה בחייהם ובמעמדם הגבוה בארצות בהן חיו.
- **ערבים:** ראו בהצהרה סתירה מוחלטת להבטחה של בריטניה באגרות חוסיין-מקמהון וחששו למעמדם באיזור שכן התיישבות היהודים בא"י, תמנע את המשך שליטתם על הארץ, את זכאותם עליה ותסכן את מקורות פרנסתם.

** הצהרת בלפור, זכתה לתוקף בינלאומי, בועידת סן רמו (1920) בה זנו בחלוקת שטחי האימפריה העות'מאנית שפורקה, בין בריטניה וצרפת. על שטחי א"י הוטל שלטון מנדט בריטי, שנמשך עד הקמת המדינה בשנת 1948.

השוואה בין התנועה הציונית בראשית דרכה ובין תנועות לאומיות של

עמים אחרים באירופה במאה ה-19

קווי דמיון ושוני

קווי דמיון:

1. הגורמים להתעוררות

בסוף המאה ה-19 נוצרו באירופה גורמים מתאימים שאפשרו את צמיחת הרעיון הלאומי ואת צמיחת התנועות הלאומיות בקרב העמים השונים, **כולל היהודים**. חלק מהגורמים המשותפים היו: חילון, אובדן הזהות המאחדת הקודמת, גיבוש תודעה לאומית, תהליכי דמוקרטיזציה, תיעוש ועיור. לתנועה הלאומית היהודית היו גורמים נוספים ייחודיים והם השפעת התרופפות הלכידות עקב האמנסיפציה, ההשכלה היהודית והאנטישמיות.

2. טיפוח תודעה לאומית

לאומים התגבשו סביב יסודות משותפים כמו שפה, טריטוריה, היסטוריה ותרבות. יסודות אלו הפכו לחלק בלתי נפרד בחיים של הלאומים השונים ושימשו יסוד מאחד של לאום מסוים ומנגד מפריד אותו מלאומים אחרים. הציונות שקדה על טיפוח תרבות לאומית עברית.

3. הנהגה

השינוי במבנה החברתי וירידת מעמד האצולה, הביאו לעליית כוחות חברתיים חדשים שהביאו גם רעיונות חדשים. גם אצל היהודים צמחה מנהיגות חדשה חילונית ומשכילה שביקשה לשנות את דמות היהודי הגלותי. הן התנועות הלאומיות האירופאיות והן התנועה הציונית זנחו את שכבת המנהיגות המסורתית והצמיחו שכבת מנהיגות לאומית חלופית מקרב שכבת האינטליגנציה (המשכילים). מנהיגות זו התאפיינה בהשכלה גבוהה, כריזמה (קסם אישי) ויכולת לסחוף אחריה את המוני העם.

בכל התנועות הלאומיות בלטו מנהיגים משכילים וכריזמטיים. באיטליה היו **גריבלדי, מאצניני, קאמילו כאבור וויקטור אמנואלה ה-2** שפעלו בנחישות למען איחוד איטליה. בתנועה הציונית היו אלה **הרצל ווייצמן** שידעו לקדם את רעיונותיהם בעזרת פרסום מאמרים, פעילות מדינית, הצבת חזון ותכנון הדרך למימוש החזון.

4. יעד פוליטי

לתנועות הלאומיות באירופה ולציונות הייתה מטרה פוליטית דומה: הקמת מדינה ריבונית ועצמאית בשטח הטריטוריה הלאומית שבה יוכלו בני הלאום לחיות על פי זכותם להגדרה עצמית ולפתח את לאומיותם הייחודית והתנגדו להמשיך ולהיות חלק אינטגרלי או אוטונומי מהאימפריות הקיימות.

5. סיוע מגורמים חיצוניים

מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה נעזרו בד"כ בכוחות מדיניים חיצוניים חזקים כדי להשיג את מטרותם (מדינה עצמאית). לשם כך הם יצרו בריתות, ניצלו אינטרס (מניע) משותף וכו'. לדוגמא: התנועה הלאומית האיטלקית נעזרה **בצרפת** (נפוליאון ה-3) והציונות נעזרה ב**בריטניה** בראשית דרכה- באמצעות הצהרת בלפור.

קווי שוני:

1. טריטוריה

התנועות הלאומיות באירופה צמחו מהשטח עצמו כיוון שהלאומים באירופה היו בד"כ מרוכזים בשטח אחד ושם הם היו את הרוב. לעומת זאת, **התנועה הציונית** שאפה להשיג עצמאות לעם היהודי בא"י, שטח שרוב העם היהודי לא נמצא בו ושמרוחק ממקום מושבם (היו פזורים בכל העולם). הדרישה לטריטוריה זו הייתה על בסיס הקשר ההיסטורי של העם היהודי לא"י ולא מכיוון שישבו בה

2. הבדלים תרבותיים

התנועה הציונית פעלה בקרב יהודים שהיו **מפוזרים** במקומות שונים ולכן לא הייתה ליהודים שפה אחידה, לא טריטוריה אחת ולא שלטון עצמאי משלהם. היה צורך לגשר על ההבדלים התרבותיים ולאחד בין הקבוצות השונות ולהחיות את השפה שתשמש כגורם מלכד ומאחד.

3. תלות מוחלטת בשליטים זרים-

הציונות הייתה **תלויה** בשליטים זרים כמו הסולטאן הטורקי ולאחר מכן הבריטים בנושא העלייה וההתיישבות בא"י. תנועות לאומיות **אחרות הסתייעו** במדינות חזקות במאבקן לעצמאות. התלות של התנועה הציונית נבעה מכך שהיהודים לא ישבו בטריטוריה שאותה רצו להפוך למדינה עצמאית וריבונית.

4. זמן ואופי המאבק

בעוד שהלאומיות האירופית התפתחה כבר בסוף המאה ה-18 ואילו הלאומיות היהודית הושפעה מהתעוררות התנועות הלאומיות באירופה והתפתחה בסוף המאה ה-19. כמו כן, בשל מיקומם הגאוגרפי, עמי אירופה ביקשו לממש את שאיפותיהם באמצעות **מאבק דמים** בשדה הקרב, התנועה הציונית ניהלה את מאבקה בדרכים **דיפלומטיות**, רק בשלב מאוחר יותר יחל מאבק הדמים בא"י.

5. חברה יהודית חדשה

ברוב התנועות הלאומיות נאבקו להשגת יעדים מדיניים- טריטוריה, גבולות ושלטון עצמאי, בתנועה הציונית שאפו **לא רק ליעדים מדיניים** אלא גם למהפכה חברתית. הציונות שאפה ליצור בא"י חברה יהודית חדשה, יצרנית, השונה מהחברה היהודית בגולה. יצירת היהודי החדש העוסק במלאכת כפיים ובעיקר בחקלאות.